

Stockholm, 21 februari 2022

Kulturdepartementet
Regeringskansliet
103 33 Stockholm

Dnr Ku2022/02071

Sveriges Författarförbunds har beretts möjligheten att yttra sig över betänkandet *Från kris till kraft. Återstart för kulturen* (SOU 2021:77).

Om Sveriges Författarförbund

Sveriges Författarförbund är en facklig organisation för professionellt verksamma författare och litterära översättare. För närvarande har organisationen drygt 3 000 medlemmar. Den har funnits sedan 1893 och ser som sin uppgift att tillvarata och bevaka medlemmarnas juridiska, ekonomiska och ideella intressen, men också att skapa utrymme för brett och internationellt utbyte mellan författare och översättare. Författarförbundet erbjuder även rådgivning för allmänheten. Medlem i organisationerna KLYS, Copyswede, Bonus Copyright Access och ALIS.

Sammanfattning

I sitt yttrande inriktar sig Författarförbundet på enstaka delar av betänkandet, som för övrigt omfattar hela kulturområdets situation under pandemin. Vi välkomnar de ökade anslag som har medgivits på vårt område och för våra medlemmar, men ser också stora behov av att dessa anslag görs bestående.

Vi vill nedan särskilt lyfta fram några punkter:

- Ökat stöd till Sveriges författarfond
- Permanent förstärkning av kultursamverkansmodellen
- Utredning av trygghetssystemen för konstnärer
- Nationell samordning av e-medier
- Ett för våra yrkesgrupper verkningfullt införlivande av DSM-direktivet

7.2.1 Förslag till återstartstipendier

Författarförbundet välkomnar författarfondens ökade anslag om 9 miljoner kronor för stipendier och bidrag för 2022–2023 vid sidan av biblioteksersättningen. Anslaget har gjort det möjligt för många författare och översättare att fortsätta sin litterära verksamhet under pandemin, men det har också belyst det faktum att fonden är i behov av en permanent förstärkning i sina ordinarie anslagsposter. Författarförbundet stödjer därför förslaget om att förstärkningen även ska gälla framgent.

7.2.2 Förslag till förstärkning av utveckling och återstart inom kultursamverkansmodellen

Betänkandet föreslår en satsning i tre delar. Författarförbundet vill särskilt fästa avseende vid två av dessa. Som nationellt återstarts- och utvecklingsstöd föreslås ett bidrag till sametinget om 2,5 miljoner kronor. Vi stödjer förslaget, men vet att det krävs ytterligare medel för att förbättra förutsättningarna för den samiska litteraturen, främst genom långsiktigt stöd till Författarcentrum Sápmi (Tjállegoahte).

Detta särskilt i ljuset av att den samiska befolkningen är erkänd som ett ursprungsfolk av Sveriges riksdag och de samiska språken är nationella minoritetsspråk.

Den andra delen rör förstärkning för utveckling och återstart inom kultursamverkansmodellen, vilket också presenteras i 7.3.3 med förslag till permanent förstärkning av samma storlek. Betänkandet föreslår att förstärkningen görs bestående utan utpekade ändamål från och med 2024.

Författarförbundet stödjer med eftertryck dessa förstärkningar och vill kasta ljus på svårigheterna för författare och översättare att verka regionalt, och det inte bara under pandemins nedstängningar. Betänkandet framhäver "dans, cirkus och bild och form" som områden med särskilt svaga (infra)strukturer och talar om *fria aktörer*, det vill säga professionella kulturutövare utan offentlig huvudman. Till dessa bör även författarna och översättarna räknas. Dessa har få institutioner att förlita sig på; bristen på platser för litterära samtal och framträdanden bortom biblioteken är påfallande. Emellertid lyfter betänkandet förtjänstfullt fram betydelsen av just framträdanden som viktiga intäktskällor och jämför dessa med konserter. Det är därför angeläget att förstärkningen av anslaget bereder möjlighet för författare och översättare att verka, vare sig det rör sig om framträdanden, panelsamtal, skolbesök eller vistelser knutna till residens eller andra platser för litterärt utbyte, även digitala. Det är givetvis en uppgift för vardera regioner, och strävanden efter detta kan i bästa fall också komma till uttryck i kulturplanerna för att sedan omsättas i praktiken. Oavsett om medlen fördelas som utökade verksamhetsbidrag eller utvecklingsbidrag står det klart att det måste uppfinnas nya vägar (och inte omvägar) för att dessa medel ska nå även de i regionerna litterärt verksamma upphovspersonerna – de fria aktörerna.

7.3.2 Förslag till stärkt stöd för konstnärer

Under pandemin har det blivit uppenbart att det både har varit nödvändigt med särskilda anslag till författarfonden och långsiktiga stöd av permanent karaktär, precis som vi framhåller ovan under 7.2.1. Den genomförda höjningen med 9 miljoner kronor måste därför även gälla för 2024 och kommande år, och inte stanna vid 5,5 miljoner kronor. Anslagshöjningen måste ta hänsyn till fondens konstnärspolitiska uppdrag i sin helhet.

På denna punkt och med hänvisning till 7.6.2 instämmer vi dessutom i att författarfonden bör ges förbättrade ekonomiska möjligheter att utveckla internationella program och utbyten.

7.3.4 Förslag till stärkta förutsättningar för civilsamhällets kulturaktörer

Författarförbundet vill framhålla betydelsen av centrumbildningarna och uppdragsförmedlingarna på litteraturområdet. Dessa kan inte sägas vara tillräckligt uppmärksammade i betänkandet. Det gäller inte bara Författarcentrum och Översättarcentrum, utan också Författarcentrum Sápmi (Tjállegoahte). Dessa centrum har genom sina förmedlingsuppdrag en betydande roll för att förverkliga arbetstillfällen, men gör också stora insatser regionalt för att hålla liv i det litterära samtalet och utbytet i hela landet. De bidrar till att upprätthålla nivåerna för skäligen arvoden och värnar de ideella rättigheterna genom att verka för litterära upphovspersoners synlighet. De tar också initiativ till fortbildning för de litterärt verksamma.

7.5.1 Förslag till utredning av stipendiernas hantering i trygghetssystemen

Författarförbundet ser mycket positivt på att regeringen har tillsatt en utredning som ska undersöka SGI och bättre trygghet för alla. Det är dock angeläget att här även innefatta bedömningen av

stipendiernas roll och funktion i förhållande till arbetslöshetsförsäkringen. I denna del sällar vi oss i övrigt till det yttrande som Sveriges författarfond har ingett.

7.5.2 Utveckla informationen om trygghetssystemen

Författarförbundet delar utredningens bedömning att det är viktigt att förbättra informationen om trygghetssystemen till enskilda näringsidkare och emotser att Försäkringskassan dels fullföljer sitt uppdrag att tillhandahålla begriplig information, dels själv skaffar sig en fördjupade förståelse för villkoren och situationen för enskilda näringsidkare på det konstnärliga området.

7.6.2 Förslag till utredning av nationell samordning av bibliotekens utlån av e-böcker

Författarförbundet betraktar förslaget till en nationell samordning av utlåningen av e-böcker som ett av betänkandets viktigaste bidrag. Det bör dock understrykas att frågan i stora stycken redan måste anses vara utredd; vi vill hänvisa till den aktuella förslaget till en nationell biblioteksstrategi där uppbyggnaden av en nationell e-bokstjänst förespråkas. Även digitala ljudböcker måste innefattas i en sådan tjänst. Efter all genomlysning av frågan torde det vara dags att skrida till handling.

En nationell samordning som svarar för infrastruktur, avtalslösningar, rättighetsfrågor, distribution och finansiering, men som tar hänsyn till bibliotekens regionala och lokala förankring krävs, i stället för nuvarande konstruktion där uppgörelserna sker mellan de enskilda distributörerna och kommunerna. Det frestar på kommunernas redan hårt ansträngda budgetar. Kommunerna måste därför avlastas och den ekonomiska kartan måste ritas om – det utgår som bekant ingen statlig biblioteksersättning när författares och översättares verk tillhandahålls via digital utlåning på biblioteken.

Precis som betänkandet beskriver i 3.4.6 försvagas därför biblioteksersättningen till följd av e-böckerna. I konstnärspolitiskt hänseende försämras därmed också författarfondens möjligheter att underhålla den litterära mångfalden genom statlig biblioteksersättning till de litterärt verksamma. Det kan på sikt få negativa konsekvenser för hela rikets intellektuella liv och mångfald.

I sammanhanget vill vi dessutom påpeka att den stora gruppen litterära översättare, som Sveriges Författarförbund företräder, drar det kortaste strået med nuvarande lösning, eftersom översättare (till skillnad från författare) aldrig erhåller royalty för varje utlåningstillfälle av en e-bok som åstadkoms genom de uppgörelser som föreligger mellan biblioteken och distributörerna. Att hänvisa översättarna till att finna en lösning på detta via sina avtal med förlagen vore att undandra sig från det samhälleliga ansvar som det innebär att tillhandahålla deras verk i våra bibliotek. Jämlik tillgång till digitala medier för medborgarna måste motsvaras av jämlik ersättning till upphovspersonerna.

7.6.3 Analysera konsekvenser och behov kopplade till ny upphovsrättslagstiftning

Författarförbundet ställer sig positivt till att Konstnärsnämnden uppdras att bevaka och analysera konsekvenserna av införlivandet av DSM i svensk rätt. Även denna punkt måste betraktas som en av betänkandets viktigaste.

Vi delar utredningens uppfattning att DSM-direktivet är ett unikt tillfälle att stärka upphovspersonernas ställning på avtalsmarknaden. Den promemoria som tagits fram av regeringen kommer emellertid till korta i sitt beaktande av hur upphovspersoners svaga ställning som avtalslutande part på marknaden ska stärkas. Författarförbundets cirka 3000 medlemmar ser oroligt på den utveckling som sker på den litterära marknaden. Dels beroende på det oligopol som uppkommit genom två förlagsgrupper som dominerar på den digitala marknaden. Dels beroende på de

ersättningsvillkor som uppställts. Det ekonomiska utfallet liknar vad som skett på musikområdet med exempelvis en känd aktör som Spotify.

Det som fastställs i Konstnärsnämndens rapport ”Digitaliseringens konsekvenser för konstnärers villkor” om att konstnärers ekonomiska villkor har försämrats i takt med att de digitala tjänsterna blivit alltmer utstuderade stämmer därför skrämmande väl in även på litteraturens område. Intäktsfördelningen mellan förlagen och återförsäljarna å ena sidan och författarna och översättarna å andra sidan antar allt orättfärdigare proportioner. År 2021 steg den sammanlagda bokförsäljningen med 6,3 % och försäljningen av fysiska böcker, ljudböcker och e-böcker översteg 5 miljarder kronor. Samtidigt ser vi att författare och översättare får allt svårare att försörja sig på denna marknad. Författarna och översättarna är litteraturens sämst betalda. Vi är positiva till att Konstnärsnämnden får i uppdrag att bevaka och analysera konsekvenserna av införlivande av DSM i svensk rätt och ser det som en förutsättning att Konstnärsnämnden för en nära dialog med konstnärorganisationerna i genomförandet av detta uppdrag.

7.6.4 Förslag till kompetenshöjande insatser inom upphovsrätt och stärkt rådgivning om upphovsrätt

Författarförbundet ställer sig positivt till att PRV uppdras att i samverkan med andra myndigheter öka kunskapen om upphovsrätt.

Vi delar utredningens uppfattning att kunskapen om upphovsrätt behöver förbättras och fördjupas hos upphovspersoner, politiker, myndigheter, köpare, allmänheten med flera. Kompetenshöjande insatser om upphovsrätt är givetvis inte till nackdel för våra medlemmar utan ett välkommet komplement till det förslag som anges ovan i 7.6.3. För att detta uppdrag ska genomföras på ett riktigt sätt krävs dialog med konstnärorganisationerna.

7.6.5

Författarförbundet stödjer förslaget om stärkt upphovsrättslig rådgivning.

Vi erbjuder dagligen rådgivning för både medlemmar i organisationen och icke-medlemmar, det vill säga allmänheten. Efterfrågan på vår rådgivning är oavbrutet mycket hög och upptar periodvis en stor del av organisationens verksamhet. Med en marknad stadd i ständig förändring föreligger ett återkommande behov av förkovran, inläsning, granskning av utredningar, författande av remissyttranden, beaktanden av relevanta doktriner och bevakning av aktuella rättsfall, vilket får ge vika för rådgivning till medlemmar och allmänheten. En förstärkning av vår roll som upphovsrättsliga rådgivare är av intresse, under villkor att vi även bereds möjligheten att råda över hur denna förstärkning ska utformas på bästa sätt utifrån organisationens förutsättningar.

Grethe Rottböll
ordförande Sveriges Författarförbund

Åsa Anesäter
förbundsjurist Sveriges Författarförbund